

2004.02.24 uchwala SN III CZP 121/03

Doręczona zobowiązanemu decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, ustalająca wysokość należności z tytułu składek, nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej zobowiązanego i jego małżonka.

Reguła zawarta w art. 29 § 1 Ordynacji podatkowej, zgodnie z którą odpowiedzialność za zobowiązania osoby pozostającej w związku małżeńskim obejmuje także majątek wspólny zobowiązanego i jego małżonka, znajduje zastosowanie do należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne (art. 31 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Zgodnie z art. 26 ust. 3 wskazanej ustawy dla zabezpieczenia należności z tytułu składek Zakładowi przysługuje hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika. Podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej stanowi doręczona decyzja o określeniu wysokości należności z tytułu składek, o odpowiedzialności osoby trzeciej lub o odpowiedzialności następcy prawnego. Hipoteka taka może zostać ustanowiona także na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej dłużnika i jego małżonka (art. 26 ust. 3a pkt 2).

Należności z tytułu składek oraz odsetki za zwłokę, koszty egzekucyjne, dodatkowa opłata i opłata prolongacyjna (określone w ustawie jako należności z tytułu składek), nie opłacone w terminie, podlegają ściągnięciu w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji lub egzekucji sądowej, przy czym należności z tytułu składek podlegają zaspokojeniu w drodze postępowania egzekucyjnego w administracji przed innymi wierzytelnościami, z wyjątkiem kosztów egzekucyjnych, należności za pracę, należności alimentacyjnych oraz rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, jak również kosztów ostatniej choroby i kosztów pogrzebu dłużnika w wysokości odpowiadającej miejscowym zwyczajom (art. 24 ust. 2 i 3 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Takie uregulowanie rodzi, w kontekście przedstawionego zagadnienia prawnego, następujące kwestie:

Po pierwsze, co stanowi podstawę wszczęcia administracyjnego postępowania egzekucyjnego. Zgodnie z art. 26 § 1 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r., Nr 110, poz. 968 ze zm.) egzekucja administracyjna zostaje wszczęta na wniosek wierzyciela i na podstawie wystawionego przez niego tytułu wykonawczego, a zgodnie z § 5 tego artykułu wszczęcie egzekucji administracyjnej następuje z chwilą (1) doręczenia zobowiązanemu odpisu tytułu wykonawczego lub (2) doręczenia dłużnikowi zajętej wierzytelności zawiadomienia o zajęciu wierzytelności lub innego prawa majątkowego, jeżeli to doręczenie nastąpiło przed doręczeniem zobowiązanemu odpisu tytułu wykonawczego.

Po drugie, czy decyzja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o określeniu wysokości należności z tytułu składek stanowi tytuł wykonawczy w rozumieniu art. 109 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r., Nr 124, poz. 1361 ze zm.), czy też decyzja taka stanowi jedynie podstawę wpisu określonej w art. 110 ustawy o księgach wieczystych i hipotece.

Co do tej kwestii należy rozważyć, czy wspomniana decyzja może zostać utożsamiona z tytułem wykonawczym, o którym mowa w art. 26 i 27 ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Ten ostatni przepis określa, co powinien zawierać administracyjny tytuł wykonawczy i z jego treści wynika, że decyzja określająca wysokość należności z tytułu składek

stanowi jedynie podstawę prawną obowiązku podlegającego egzekucji. Tym niemniej, zgodnie z art. 110 ustawy o księgach wieczystych i hipotece w zw. z art. 26 ust. 3 zdanie drugie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, decyzja taka może stanowić podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej. (...)

Hipoteka, także hipoteka przymusowa, jest ograniczonym prawem rzeczowym (art. 244 § 1 k.c.), na mocy którego wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to, czyją stała się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela (art. 65 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece). Taką treść ma także hipoteka przymusowa, a różni się od hipoteki w ogólności (tzw. umownej) jedynie tym, że stanowi środek zabezpieczenia wierzytelności (art. 109 ustawy), który wierzyciel może w pewnych sytuacjach uzyskać na innej podstawie niż tytuł wykonawczy (art. 110 ustawy). W tym ostatni przypadku hipoteka przymusowa przybiera postać hipoteki kaucyjnej (art. 111 ustawy).

Hipoteka może zostać ustanowiona na przedmiotach określonych w art. 65 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, przy czym z uwagi na treść zagadnienia prawnego należy dalsze rozważania ograniczyć do hipoteki na nieruchomości.

Zgodnie z art. 65 ustawy o księgach wieczystych i hipotece hipoteka może zostać ustanowiona na całej nieruchomości lub na udziale współwłaściciela nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności ułamkowej. Oznacza to, że jeżeli nieruchomość jest przedmiotem współwłasności łącznej, hipoteka może zostać ustanowiona jedynie na całej nieruchomości. Wobec zaś tego, że ustanowienie hipoteki pociąga za sobą istotne ograniczenie prawa własności, a w przypadku odpowiedzialności za zobowiązania jednego z małżonków majątkiem wspólnym ograniczenie to dotyka także osoby nie będącej dłużnikiem, znaczenia nabiera kwestia ochrony podmiotu nie będącego dłużnikiem, a ponoszącego odpowiedzialność za zobowiązania innej osoby przedmiotem współwłasności łącznej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalone jest stanowisko, które można by w sposób ogólny scharakteryzować jako zmierzające do udzielenia możliwie silnej ochrony małżonkowi dłużnika ponoszącemu odpowiedzialność z majątku wspólnego za długi współmałżonka. Takie stanowisko o charakterze generalnym zostało zaprezentowane w uchwale składu 7 sędziów SN z dnia 20 września 1996 r., III CZP 60/96 (OSNC 1996, nr 11, poz. 140), zgodnie z treścią której tytuł wykonawczy przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim nie uprawnia do prowadzenia egzekucji z nieruchomości objętej wspólnością ustawową bez nadania tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi tej osoby. Ta linia orzecznictwa była kontynuowana w odniesieniu do odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania publicznoprawne jednego z małżonków. Sąd Najwyższy dosyć konsekwentnie przyjmował, że tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko dłużnikowi może stanowić podstawę wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot wspólności majątkowej małżeńskiej dopiero po nadaniu mu klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika (tak np. uchwały z dnia 11 czerwca 2001 r., III CZP 17/01, OSNC 2001, nr 12, poz. 172; z dnia 20 czerwca 2001 r., III CZP 34/01, OSNC 2002, nr 1, poz. 3 i wiele wcześniejszych orzeczeń).

Powyższe stanowisko straciło aktualność z uwagi na zmiany dokonane ustawą z dnia 6 września 2001 r. o zmianie ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 125, poz. 1368). W obecnym stanie prawnym w trybie egzekucji administracyjnej możliwe jest także prowadzenie egzekucji z nieruchomości. Ponadto, wprowadzono do ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji uregulowanie (art. 27c), zgodnie z którym, jeżeli egzekucja administracyjna ma być prowadzona zarówno z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka, jak i z ich majątków osobistych, administracyjny tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków. W uchwale z dnia 18 września 2002 r., III

CZP 49/02, Sąd Najwyższy wskazał, że wystawienie administracyjnego tytułu wykonawczego eliminuje potrzebę uzyskiwania sądowej klauzuli wykonalności dla prowadzenia egzekucji z majątku odrębnego zobowiązanego oraz z majątku wspólnego zobowiązanego i jego małżonka. W uzasadnieniu dokonał także wykładni art. 27c ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, wskazując, że - mimo brzmienia przepisu, zgodnie z którym tytuł wykonawczy wystawia się na oboje małżonków, jeżeli egzekucja ma być prowadzona z majątku wspólnego i majątków odrębnych małżonków - tytuł taki powinien być wystawiony wówczas, gdy egzekucja ma objąć majątek wspólny zobowiązanego i jego małżonka oraz majątek odrębny zobowiązanego, z wyłączeniem majątku odrębnego małżonka zobowiązanego.

W obowiązującym obecnie stanie prawnym Sąd Najwyższy podtrzymał przy tym stanowisko pozwalające chronić interesy małżonka zobowiązanego. W uchwale z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03 (dotychczas niepublikowana), stwierdził, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka nie może być administracyjny tytuł wykonawczy wystawiony tylko przeciwko podatnikowi. Podstawę tę może stanowić tytuł wystawiony na oboje małżonków.

Stanowisko zajęte w uchwale z dnia 8 października 2003 r., III CZP 68/03, odnosi się wprawdzie do tytułu wykonawczego wystawionego przeciwko podatnikowi, jednak wyznacza ono kierunek rozstrzygnięcia rozpoznawanego zagadnienia prawnego. Jak już wskazano, u podstaw rozstrzygnięcia musi leżeć założenie, zgodnie z którym niezbędne jest takie dokonywanie wykładni obowiązujących przepisów, aby zapewnić należytą ochronę prawa własności nieruchomości małżonka osoby zobowiązanej (w rozpoznawanej sprawie z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne). Konsekwentnie należy zatem przyjąć, że wydana przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzja ustalająca wysokość należności z tytułu składek osoby zobowiązanej i doręczona tej osobie, może, zgodnie z art. 110 ustawy o księgach wieczystych i hipotece, stanowić podstawę ustanowienia hipoteki przymusowej jedynie na nieruchomości należącej do majątku odrębnego zobowiązanego (ewentualnie na ułamkowym udziale we współwłasności nieruchomości). Przemawia za tym zarówno fakt, że chodzi o szczególnie silny środek zabezpieczenia należności wierzyciela (prawo rzeczowe ograniczone), jak i wzgląd na interesy małżonka osoby zobowiązanej, który jest współuprawniony z tytułu współwłasności łącznej (niepodzielnej).

Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 5 lutego 2004 r., III CZP 109/03 (dotychczas niepublikowana), w której przyjął dopuszczalność wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości stanowiącej przedmiot współwłasności łącznej podatnika i jego małżonka na podstawie decyzji ustalającej wysokość zobowiązania podatkowego doręczonej wyłącznie podatnikowi.

Z przyczyn wskazanych w przedstawionych wyżej wywodach stanowiska takiego nie można podzielić.